

Fragile Political Transition [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.lse.ac.uk/IDEAS/publications/reports/pdf/SR011/FINAL_LSE_IDEA_YemensArabSpring_Thiel.pdf

32. Ulrichsen K. C., Held D. The Arab 1989 revisited [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: https://www.opendemocracy.net/kristian-coates-ulrichsen-david-held-arab-1989-revisited?utm_source=feedblitz&utm_medium=FeedBlitzEmail&utm_content=201210&utm_campaign=0

33. Wehrey F. Libya's Revolution at Two Years: Perils and Achievements [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://carnegieendowment.org/2013/02/11/libya-s-revolution-at-two-years-perils-and-achievements/ff7s>

Smirnova K. E., aspiring degree candidate at the Department of Political Science and Public Administration of the Donetsk National University (Ukraine), k.smirnova@donnu.edu.ua

Tendencies and factors of the revolutionary conflicts development in the Arab world during the “Arab awakening”

The article attempts to identify the main trends and factors behind the revolutionary conflicts development in the Arab world, which became the scene of mass anti-government protests and the formation of revolutionary movements in late 2010, early 2011. The main attention is paid to the configuration of the context in which the confrontation unfolded: the structural features of the regimes and the specifics of the particular societies, the characteristics of the ruling elites and their response to the revolutionary challenge, the international influences. The ability of the regimes to maintain control over the coercive resources, while preventing the formation of a broad opposition consensus through the manipulation of the contradictions between social groups is emphasized as an important part of the survival strategy.

Keywords: Arab world, revolution, political regime, security forces, confessional divisions.

Смирнова Е. Е., соискатель кафедры политологии и государственного управления, Донецкий национальный университет (Украина), k.smirnova@donnu.edu.ua

Тенденции и факторы развития революционных конфликтов в странах арабского востока в период “арабского пробуждения”

Делается попытка определить основные тенденции и факторы развития революционных конфликтов в странах арабского мира, которые стали ареной массовых антиправительственных выступлений и формирования революционных движений в конце 2010 – начале 2011 гг. Основное внимание автор уделяет конфигурации контекста, в котором разворачивалось противостояние: структурным особенностям правящего режима и специфике конкретного социума, характеристикам правящей элиты и ее реакции на революционный вызов, системе международных влияний. Особое ударение делается на способности режима сохранить контроль над силовыми структурами, одновременно предотвращая формирование широкого оппозиционного консенсуса в обществе путем манипуляции противоречиями между социальными группами, как важной составляющей стратегии выживания.

Ключевые слова: арабский восток, революция, политический режим, силовые структуры, конфессиональные противоречия.

* * *

УДК 37.014.3/5(533+535+536.2+536.4+536.5+536.8)“2001/2010”

Субх М. А.
аспірант, Дипломатична Академія України
при МЗС України
(Україна, Київ), zettarok@gmail.com

ГОЛОВНІ ЕЛЕМЕНТИ ПРОГРАМИ З РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ОСВІТИ У КРАЇНАХ РАДИ СПІВРОБІТНИЦТВА АРАБСЬКИХ ДЕРЖАВ ПЕРСЬКОЇ ЗАТОКИ (РСАДПЗ) У 2001–2010 РР.

Розглянуто основні адміністративно-організаційні заходи, здійснені країнами-членами Ради співробітництва арабських держав Перської затоки (РСАДПЗ) у першій декаді 21-го століття для реформування галузі освіти у контексті інтеграційних процесів, які активно тривали на території цього об'єднання. Подається ретроспективний аналіз здобутків, досягнутих державами-членами РСАДПЗ у сфері реформування систем базової середньої та, насамперед, вищої освіти з метою підготовки національних кадрів та подолання безробіття серед корінного населення.

Ключові слова: реформа, освіта, РСАДПЗ, Перська затока, інтеграція, безробіття.

Актуальність статті полягає у спробі автора дослідити досвід країн-членів Ради співробітництва арабських держав Перської затоки (РСАДПЗ) у сфері реформування базової середньої та вищої освіти у контексті заходів, які країни цього об'єднання вживали для реалізації відповідних міжурядових інтеграційних програм. Здобутки цих країн у згаданій галузі можуть бути використані іншими державами (у т.ч. Україною) на стадії триваючого переговорного процесу щодо їх вступу до регіональних міждержавних союзів і об'єднань.

Мета статті полягає у висвітленні основних елементів реформаторських програм, здійснених країнами-членами РСАДПЗ з метою збільшення кількості ВНЗ, залучення досвіду інших країн для підготовки національних кадрів саме на території Ради, а також підвищення статусу вищої освіти серед громадян держав цього об'єднання.

Аналіз публікацій за темою дослідження дозволяє констатувати надзвичайно низький рівень опрацювання даної проблематики з боку українських істориків та сходознавців. Серед праць вітчизняних науковців варто, насамперед, відзначити публікації О.Воловича, В.Нагайчука, Ж.Ігожиної, А.Пророченко. Найбільш ґрунтовні дослідження з цієї проблематики належать західним (G-Mrabet J., Bahgat G.) та арабським (AlMunajjed M., Abouammoh A. M.) дослідникам.

Враховуючи той факт, що населення арабських країн Перської затоки є переважно молодим (за останніми даними, вік 54% населення РСАДПЗ є нижчим за 25 років) [1], питання реформування як базової шкільної, так і вищої освіти стало для держав цього регіону у першій декаді ХХІ століття одним з ключових, що, у свою чергу, потребувало невідкладного вжиття урядами цих країн конкретних адміністративних заходів з метою системного вирішення проблем, з якими зіткнулася сфера освіти. Наявність молодих суспільств в країнах арабської шістки є неocenним багатством з огляду на величезний людський потенціал, який для будь-якої економіки є рушійною силою прогресу. На людей у віці до 25 років у 2010 р. припадало 51,5% населення Оману, 50,8% Саудівської Аравії, 43,9% Бахрейну, 37,7% Кувейту, 33,8% Катару та 31% Об'єднаних Арабських Еміратів [2]. Водночас, у якості прикладу зазначимо, що для Китаю, який має другу найбільшу економіку в світі, найбільшим викликом є старіюче суспільство, у зв'язку з чим КНР не може гарантувати собі стійке економічне зростання у середньостроковій перспективі.

Процес створення та бурхливого розвитку сучасної системи громадської освіти в арабських країнах Перської затоки був безпосередньо пов'язаний із відкриттям родовищ нафти [3] та подальшим зростанням нафтових доходів, які принесли величезні надприбутки країнам з неймовірно маленькою чисельністю корінного населення.

Взаємодія арабських країн затоки у галузі освіти є одним з найкращих прикладів того, наскільки ефективною може бути інтеграція, у разі практичної імплементації досягнутих домовленостей на рівні міністерств та інших державних установ цього регіону. Співробітництво на рівні міністерств освіти арабських держав затоки було започатковане ще задовго до

створення самої РСАДПЗ. У жовтні 1975 р. аравійські монархії домовляються про створення Арабського бюро освіти для країн Затоки (Arab Bureau of Education for the Gulf States або АБОКЗ) зі штаб-квартирою в Ер-Ріяді. Слід зазначити, що під час саміту глав держав-учасниць РСАДПЗ у 2001 р. у Маскаті було прийнято одностайне рішення щодо згоди на приєднання Єменської республіки до складу АБОКЗ [4]. Вищим органом АБОКЗ є Генеральна конференція, до складу якої входять міністри освіти всіх країн РСАДПЗ, а також Ємену. Зазначеній структурі підпорядковуються Арабський Центр з освітньої підготовки для країн Затоки у Катарі (Arab Center for Educational Training for the Gulf States), Арабський науково-дослідницький центр для країн Затоки у Кувейті (ArabGulf States Education Research Center), Арабський університет Затоки у Бахрейнні (ArabianGulfUniversity), а також Освітній центр із вивчення арабської мови в ОАЕ, м. Шарджа (Project of Arabiclanguage Educational Center) [5]. Як зазначено у статуті АБОКЗ, місія цієї організації полягає у тому, щоб, діючи в рамках РСАДПЗ, служити освітнім, науковим та культурним цілям, зазначеним у рішеннях та інших нормативних документах Генеральної конференції АБОКЗ. Її діяльність спрямована також на забезпечення координації, інтеграції та уніфікації освітнього процесу в арабських країнах Затоки шляхом заохочення співробітництва між державами-членами АБОКЗ. Крім того, зазначена структура покликана здійснювати координацію діяльності з розвитку освіти з метою адекватного відображення природи ісламського регіону, сприяння розповсюдженню духу єдності серед громадян країн-членів АБОКЗ, уніфікації освітніх планів, заснованих на сучасних наукових засадах. Водночас, згадана організація приділяє значну увагу реалізації освітніх, культурних та наукових проєктів регіонального значення, створенню спільних освітніх організацій, установ та центрів у державах-членах.

Взаємодія країн-учасниць спрямована також на проведення науково-педагогічних досліджень, а також підготовку висококваліфікованої робочої сили в освітній та науковій сферах у державах-членах. У якості практичних кроків на шляху до всебічної взаємодії у сфері освіти, держави-члени АБОКЗ визначили такі:

- заохочення освітнього, культурного та наукового співробітництва через організацію візитів академічних, культурних і технічних експертів;

- проведення форумів, освітніх, наукових і культурних зустрічей, обмін фахівцями, інформацією, освітніми, культурними та науковими дослідженнями, а також технічними послугами;

- сприяння налагодженню зв'язків з арабськими і міжнародними освітніми організаціями та установами, здійснення координаційних та інтеграційних заходів у галузі вищої освіти, обмін досвідом і знаннями, включаючи стандартизацію процедур акредитації ВНЗ у країнах Затоки [2; 4].

Одним з найбільших міжнародних проєктів у галузі освіти, реалізованих під егідою АБОКЗ, став спільний з Арабським Центром з освітньої підготовки для країн Затоки та Міжнародним бюро з освіти ЮНЕСКО науковий проєкт з розробки уніфікованих навчально-

методичних планів і програм для середніх шкіл РСАДПЗ, укладений у 2001 р.

Стійкою виявилась протягом першої декади XXI ст. тенденція до зростання кількості вищих навчальних закладів в країнах РСАДПЗ (табл. 4.3).

Беззаперечним лідером за темпами заснування нових ВНЗ стали ОАЕ. У свою чергу, Саудівська Аравія – найбільша за населенням країна Затоки, а також провідний регіональний центр з підготовки фахівців за такими напрямками, як нафтогазова галузь, енергетичні інжинірингові системи, ІТ-технології та хімічна промисловість зберегла за собою статус єдиної країни РСАДПЗ, державні університети якої увійшли до трійки найкращих навчальних закладів Близького Сходу за рейтингом Webometrics (Університет Короля Сауда – 402 сходинка світового рейтингу та перша сходинка серед близькосхідних ВНЗ, Університет Короля Абдель-азіза – 801 місце у світі та друге на Близькому Сході, Університет нафти та мінералів ім. Короля Фагда – 1057 сходинка за світовим рейтингом та третє місце серед ВНЗ Близького Сходу) [6].

Таблиця 4.3

Динаміка зростання кількості ВНЗ в державах РСАДПЗ (2001–2010 рр.), ВНЗ

№	Країна	Період, рр.					
		2001/2002	2002/2003	2003/2004	2004/2005	2009	2010
1	Бахрейн	8	9	10	15	16	16
2	Катар	3	4	5	7	12	13
3	Кувейт	6	6	6	6	8	8
4	ОАЕ	8	8	8	15	64	64
5	Оман	4	4	4	5	6	6
6	КСА	8	8	11	25	22	24
7	Всього	37	39	44	73	128	131

Джерело: побудовано автором на підставі [7].

Вражаючими виглядають також темпи зростання кількості учнів, які станом на 2011 р. навчались у закладах РСАДПЗ усіх рівнів. Для порівняння зазначимо, що у 1980 р. в арабських державах Затоки нараховувалось 2,1 млн. учнів та студентів, тоді як на кінець 2011 р. їхня кількість становила вже близько 8,8 млн. За офіційними даними, станом на кінець 2009 р. понад 60% усіх студентів ВНЗ Затоки належали до жіночої статі [6].

Водночас зі зростанням кількості учнів відбувалось стрімке збільшення кількості викладачів як за рахунок ширшого працевлаштування місцевих кадрів, так і завдяки залученню до навчального процесу іноземних викладачів. Офіційна статистика РСАДПЗ демонструє, що у 2010 р. загальна кількість викладачів у шести державах Затоки складала майже 815 тис. чол., тоді як у 2012 р. ця цифра склала близько 828 тис. чол. (зросла на 1,2%). Більш разючою виглядає дана статистика при її порівнянні з наявними даними, наприклад, за 2000 та 1980 рр., коли кількість викладачів становила 415 тис. та 120 тис. чол. відповідно. Таким чином, в період з 1980 по 2011 рр. темпи зростання кількості професорсько-викладацького складу у школах, технікумах та ВНЗ арабських держав Затоки становили 590% [6].

У грудні 2002 р. вперше на 23-му саміті глав держав РСАДПЗ у Досі саудівською делегацією був представлений проєкт Програми Принца Абдулли Аль-

Сауда щодо співробітництва у галузі освіти в контексті загальної взаємодії членів Затоки.

У цьому контексті зазначимо, що світовий рейтинг якості освіти 125 країн світу, складений Всесвітнім економічним форумом у жовтні 2006 р., оцінює потенціал національних систем освіти, що використовується для розвитку сучасної економіки (так звана економіка знань). У рейтинг увійшли 9 арабських країн, з яких 4 – належали до РСАДПЗ: Катар – 20-е, ОАЕ – 32-е, Кувейт – 62-е та Бахрейн – 79-е місця. Для порівняння зазначимо, що освіта США зайняла 15-е місце [8].

Загалом, країни Затоки традиційно виділяються на тлі решти держав світу високим рівнем фінансування освіти по відношенню до ВВП. Лідером країн Затоки, за даними Світового Банку, є Саудівська Аравія, яка в період з 1998 по 2002 рр. виділяла на розвиток освіти близько 8% ВВП, у 2003–2007 рр. – 6,3%, а з 2008 по 2012 рр. – 5,6% (для порівняння: з 2003 по 2007 рр. США виділили на зазначені цілі 5,6%, Велика Британія – 5,4%, а Франція – 5,7% ВВП). Другим лідером субрегіону Затоки за фінансовими витратами на освітянські програми є Кувейт, який у різні роки виділяв від 5% до 6,6% власного ВВП [9].

На думку західних дослідників, адаптація західного стилю освіти в країнах Затоки дає арабським студентам можливість отримати чітке уявлення, у тому числі й про західну культуру, що допомагає мінімізувати наявні відмінності та заповнити прогалини у взаємсприйнятті. Цей вид міжкультурного взаєморозуміння може розглядатись як ключовий фактор, який з часом сприятиме вирішенню існуючих конфліктів між арабським світом та Заходом [10].

Водночас, реформування освіти в країнах Затоки та її доступність сприяли значному підвищенню показників писемності серед місцевого населення. Так, за даними CIA Factbook, у 2010 р. рівень писемності у Катарі становив 96,3%, Кувейті – 93,3%, Бахреїні – 96,1%, Саудівській Аравії – 86,6%, Омані – 81,4%, ОАЕ – 77,9%. Зазначені показники є доволі вражаючими, якщо порівняти їх з індикаторами писемності у 1980 р.: Катар – 87,5%, Кувейт – 85,6%, Бахрейн – 95,6%, Саудівська Аравія – 85,4%, Оман – 90,3% та ОАЕ – 84,7%. За прогнозами Світового банку, у 2015 р. відсоток писемних людей у державах Затоки майже скрізь перевищить позначку у 99% [2, с. 15].

Разом з тим, серйозний інтерес викликають результати соціальних досліджень, проведених в країнах РСАДПЗ у 2010 р., щодо рівня задоволеності аравійської молоді якістю місцевої освіти та її конкурентоспроможністю. За даними джерела, результати були такими: 50% респондентів визнали систему освіти в державах Ради лише у певній мірі здатною підготувати кваліфікованих фахівців, яких потребують місцеві ринки праці. 20% опитуваних заявили, що оцінюють ефективність системи освіти країн РСАДПЗ як мінімальну, а 12% респондентів взагалі заперечили можливість здобути якісну освіту не виїжджаючи за межі РСАДПЗ. Лише 19% респондентів відповіли, що повністю задоволені рівнем та якістю освіти, яка надається місцевими середніми та вищими навчальними закладами [2, с. 16].

Висновки: сфера освіти стала однією з ключових сфер, які складають основу трансформаційного процесу, що відбувається в країнах РСАДПЗ. Освіта на всіх її етапах є основою для стабільного та всебічного розвитку держав Затоки, у тому числі й економічного. Законодавцями та урядами країн-членів РСАДПЗ було докладено чимало зусиль для усунення гендерної та соціальної нерівності на всіх рівнях освіти. Масштаби модернізаційних програм та ініціатив, активне співробітництво з провідними західноєвропейськими та американськими навчальними установами, а також значні бюджетні асигнування на розвиток конкурентоспроможної та орієнтованої на ринок праці освіти стали запорукою суттєвого зростання рівня кваліфікації місцевих кадрів, їхньої здатності успішно конкурувати з іноземними колегами в таких сферах як бізнес-адміністрування, банківська справа, туризм та ін.

Водночас, країни Затоки повинні докласти додаткових зусиль для уникнення нераціонального використання переваг національних програм з працевлаштування місцевого населення за рахунок заміщення іноземної робочої сили (так звані програми з “еміратизації”, “саудизації”, “катаризації” тощо). Основою для поліпшення ситуації у цій сфері має стати зміна підходів урядів країн Затоки до критеріїв підбору кадрів з числа місцевого населення, виходячи виключно з міркувань рівня їхньої освіти, кваліфікації та досвіду, а не лише від їхньої національної приналежності.

Ситуація у субрегіоні Затоки вимагає дедалі ширшої участі керівництва країн РСАДПЗ у вирішенні поточних соціально-економічних проблем, у тому числі у невеликих процвітаючих монархіях Перської затоки. Є цілий ряд взаємопов’язаних факторів, які є своєрідними дороговказами на шляху до успішної реалізації масштабного соціально-політичного розвитку. Підвищення рівня освіти та політичної обізнаності серед населення Затоки, зокрема молоді, більшість якої здобула освіту у західних університетах (переважно, в англосаксонських суспільствах) стає причиною їхнього перетворення на прихильників демократичних цінностей та інститутів, притаманних західним державам. Проте, це не означає, що аравійська молодь обере для себе в якості інструменту войовничу риторіку для невідкладного відтворення політичних змін у своїх суспільствах. Однак, знання і досвід, здобуті ними у західних соціумах, ще довго формуватимуть їхнє мислення та політичні погляди.

Список використаних джерел

1. More than half of GCC population under age 25 [Electronic resource], Arab News, available at: <http://www.arabnews.com/saudi-arabia/more-half-gcc-population-under-age-25> (viewed on November 20, 2013).
2. AlMunajjed, M. Sabbagh K. (2011). AlMunajjed M. Youth in GCC countries: Meeting the challenge [Electronic resource], Booz & Company, available at: <http://www.strategyand.pwc.com/media/file/Youth-in-GCC-countries.pdf> (viewed on November 20, 2012).
3. Bahgat, G. (1999). Education in the Gulf Monarchies: Retrospect and Prospect. International Review of Education, vol. 45, no. 2, pp. 127–136.
4. Yemen to host ABEGS’s 67th round (2009). [Electronic resource], SabaNews, available at: <http://www.sabanews.net/ar/print182600.htm> (viewed on May 21, 2014).
5. Abegs.org (2015). Arab Bureau of Education for the Gulf States. [Dubai: Abegs], available at: <http://www.abegs.org/> (viewed on January 15, 2015).
6. Arab World (2015). Ranking WEB of Universities. Available at: <http://www.webometrics.info/en/aw> (viewed on March 03, 2015).

7. Abouammoh, A. (2009) The Role of Education: Trends of Reforms and EU-GCC Understanding. Abdulrahman M. Abouammoh. – Riyadh: Center for Higher Education Research and Studies. – 18 p.

8. Лукичев Г. А. Развитие высшего образования в арабских странах (аналитический обзор) / Геннадий Алексеевич Лукичев // Alma mater (Вестник высшей школы). – 2008. – №04. – С.48–52.

9. Government expenditure on education, total (% of GDP) (2014). The World Bank Group. Available at: <http://data.worldbank.org/indicator/SE.XPD.TOTL.GD.ZS?page=1> (viewed on December 10, 2014).

10. G-Mrabet, J. (2014) Western Education in the Arabian Gulf: The Costs and Benefits of Reform. Middle East Institute. Available at: <http://www.mei.edu/content/western-education-arabian-gulf-costs-and-benefits-reform> (viewed on April 03, 2014).

References

1. More than half of GCC population under age 25, Arab News, available at: <http://www.arabnews.com/saudi-arabia/more-half-gcc-population-under-age-25> (viewed on November 20, 2013).

2. AlMunajjed, M. Sabbagh K. (2011). AlMunajjed M. Youth in GCC countries: Meeting the challenge, Booz & Company, available at: <http://www.strategyand.pwc.com/media/file/Youth-in-GCC-countries.pdf> (viewed on November 20, 2012).

3. Bahgat, G. (1999). Education in the Gulf Monarchies: Retrospect and Prospect. International Review of Education, vol. 45, no. 2, pp. 127–136.

4. Yemen to host ABEGS's 67th round (2009). SabaNews, available at: <http://www.sabanews.net/ar/print182600.htm> (viewed on May 21, 2014).

5. Abegs.org (2015). Arab Bureau of Education for the Gulf States. [Dubai: Abegs], available at: <http://www.abegs.org/> (viewed on January 15, 2015).

6. Arab World (2015). Ranking WEB of Universities. Available at: <http://www.webometrics.info/en/aw> (viewed on March 03, 2015).

7. Abouammoh, A. (2009) The Role of Education: Trends of Reforms and EU-GCC Understanding. Abdulrahman M. Abouammoh. – Riyadh: Center for Higher Education Research and Studies. – 18 p.

8. Lukichev G. A. Razvitiye vysshogo obrazovaniya v arabskikh stranah (analiticheskij obzor) / Gennadij Alekseevich Lukichev // Alma mater (Vestnik vysshej shkoly). – 2008. – №04. – С.48–52.

9. Government expenditure on education, total (% of GDP) (2014). The World Bank Group. Available at: <http://data.worldbank.org/indicator/SE.XPD.TOTL.GD.ZS?page=1> (viewed on December 10, 2014).

10. G-Mrabet, J. (2014) Western Education in the Arabian Gulf: The Costs and Benefits of Reform. Middle East Institute. Available at: <http://www.mei.edu/content/western-education-arabian-gulf-costs-and-benefits-reform> (viewed on April 03, 2014).

Subkh M. A., graduate student of the Diplomatic Academy of Ukraine under The Ministry of Foreign Affairs of Ukraine (Ukraine, Kyiv), zettarok@gmail.com

The main elements of the program of educational reform in the countries of the Cooperation Council for the Arab States of the Gulf (GCC) in 2001–2010

This article is devoted to the main administrative and organizational measures taken by the member countries of the Cooperation Council of Arab States of the Gulf (GCC) in the first decade of the 21st century to reform education in the context of the integration process, which actively continued within the named organization. A retrospective analysis of the achievements reached by the GCC member states in reforming basic secondary and, above all, higher education in order to prepare national staff and, therefore, overcome unemployment among the indigenous population is provided.

Keywords: reforms, education, GCC, Persian Gulf, integration, unemployment.

Субх М. А., аспирант, Дипломатическая Академия Украины при МИД Украины (Украина, Киев), zettarok@gmail.com

Главные элементы программы по реформированию системы образования в странах Совета сотрудничества арабских государств Персидского Залива (ССАГПЗ) в 2001–2010 гг.

Рассмотрены основные административно-организационные мероприятия, осуществленные странами-членами Совета сотрудничества арабских государств Персидского Залива (ССАГПЗ) в первой декаде 21-го века для реформирования образования в контексте интеграционных процессов, активно продолжавшихся на территории этого объединения. Подается ретроспективный анализ достижений, достигнутых государствами-членами ССАГПЗ в сфере реформирования систем базового среднего и, прежде всего, высшего образования с целью подготовки национальных кадров и преодоления безработицы среди коренного населения.

Ключевые слова: реформа, образование, ССАГПЗ, Персидский залив, интеграция, безработица.

* * *